

Sonata VAIČIAKAUSKYTĖ

*Vilniaus pedagoginis universitetas*1759 METŲ „ZIWATO“ *i* IR PRIEBALSINIO KAMIENO DAIKTAVARDŽIAI IR JŲ RAIDA

§ 1. Jau įrodyta, kad 1759 metų „Ziwatas“ – geriausias XVIII amžiaus šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės paminklas. Nuosekliai ir išsamiai ištirta ir aprašyta „Ziwato“ tarmės fonologinė ir morfonologinė sistema (žr. Girdenis, Girdenienė 1997, 19–44). „Ziwato“ gramatika iki šiol nagrinėta tik epizodiškai¹.

§ 2. Apie „Ziwato“ rašybą jau ne kartą rašyta (žr. Girdenis 1972, 173–191; 1980, 111–116; 2001, 292–326; Girdenis, Girdenienė 1997, 11–44; Girdenis, Skirmantas 1998, vii–xiv, 292–326; Vaičiakauskytė 2001, 119–133). Čia derėtų aptarti tik kai kurių grafemų reikšmes.

Priešakinės eilės balsiai žymimi trimis grafemomis: *i*, *y*, *e*. Grafema *y* „Ziwate“ reiškia kretingiškių /e/, pvz.: *kalty* ~ *káltė* „kalti“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „Ziwato“ tarmėje gerai skiriamos fonemos /i/ ir /e/, plg.: *brolis* 105₁₉ ~ *brûolis* „brolis“ ir *Diewy* 11₁₄ ~ *dièvė* „Dieve“. Grafema *e* žymimas atviras žemutinio pakilimo balsis [e] ar dėl kirčio pailgėjęs [e:], taip pat atitinkamas mišriųjų dvigarsių dėmuo, pvz.: *debefiu* 239₁₀ ~ *dė.bešò* „debesiu“, *Werkfmas* 137₁₃ ~ *vėrksmòs* „verksmas“. Žodžio gale tam tikrais atvejais *e* rašoma ir vietoj dabartinio [e] ar [e:], pvz.: *suknele* 204₂₃ ~ *sòknė.le* „suknelė“, *zieme* 122₂₄ ~ *žė.me* „žemė“ (plg. Girdenis 2000b, 184–185).

Grafema *u* atitinka šiaurės žemaičių /u/ ir /ū/, bet daugeliu atvejų žodžių kamienėne ta raidė reiškia kretingiškių atvirąjį /o/, pvz.: *funus* 13₄ ~ *sú:nòs* „sūnus“; *alpule* 204₁₅ ~ *ãlpole* „alpulio“, *pufe* 324₁₁ ~ *pò.se* „pusė“.

§ 3. *i* ir priebalsinį kamienus² sudaro vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžiai, turintys septynis linksnius (vardininką, kilmininką, naudininką, galininką, įnagininką, vietininką ir šauksmininką) bei tris skaičius (vienaskaitą, daugiskaitą ir dviskaitą).

¹ Iš „Ziwato“ morfologijai skirtų darbų minėtini: Bazinsys 1995; Šiliauskaitė 1992; Rosinas 1995, 25–27; Vaičiakauskytė 2001.

² Šių kamienų daiktavardžiai dėl jų galūnių raidos panašumo bus aptariami kartu. Kituose panašaus pobūdžio darbuose aptariamų kamienų daiktavardžių paradigmos aprašomos atskirai (plg.: Aleksandravičius 1967; Girdenis 1962a; Šiliauskaitė 1991).

i kamienas

Vienaskaita

- V. *šyrdys* 142₂₄ ~ *šërdës*.
 K. *šyrdyis* 121₁, *širdies* 127₂₀ *ugnys* 90₄
 ~ *šërdëis*, *ò.gnës*
 N. *zlaftyi* 209₁₈, *zlaftëy* 205₃ ~ *zlàstëi*
 G. *šyrđi* 134₁₁ ~ *šërdi*
 Įn. *šyrdy* 158₄, *debëfiu* 239₁₀ ~ *šërdë*, *dë.bešò*
 Vt. *šyrdie* 149₂₅, *fzyrdiey* 21₂₆, *šyrdiej* 234₁₄,
šyrdiejy 212₉ ~ *šërdië*
 Š. *šzyrdys* 331₁₅ ~ *šërdës*,

Daugiskaita

- V. *akis* 38₁₇ ~ *à.kis*
 K. *akiu* 99₂₅ ~ *àkũ·* / *àkũ·n*
 N. *akims* 177₂₇ ~ *akîms*
 G. *akis* 3₂₀ ~ *àkis*
 Įn. *akymis* 38₈ ~ *àkëmìs*
 Vt. *akyfu* 265₁₃, *gadnastiefy* 312₂
 ~ *àkèsò*, *gàdnastiese*
 Š. *zwieris* 334₂₀ ~ *žvîeris*

Priebalsinis kamienas

Vienaskaita

- V. *akmu* 107₂₆, *mienu* 6₈, *duktie* 73₁₀, *sefuy* 68₂
 ~ *àkmõu*, *mienõu*, (*mîenõ?*), *dòktie*, *sèsõu*
 K. *wądens* 76₄, *akmenies* 79₁₃, *mienefys*
 ~ *võndëns*, *àkmenëis*, *mîeneses*
 N. *dukteryi* 112₁₈ ~ *dòkterëi*
 G. *akmeni* 108₃ ~ *à.kmeni*
 Įn. *akmeniu* 113₁₉, *akmemi* 158₁₉ ~
à.kmeñò, *àkmèmì*
 Vt. *wądenie* 333₂₉ ~ *võndenie*
 Š. *mienu* 333₁₁, *duktie* 264₂₈ ~ *mîenõu*, *dòktie*

Daugiskaita

- V. *akmenis* 28₁₆ ~ *à.kmenis*
 K. *dukteru* 294₂₂₋₂₃, *mienufu* 38₁₁
 ~ *dòkterũ* / *dòkterũ·n*, *mîenesu*
 N. *piemenyms* 28₄ ~ *pëimenëms*
 G. *wądenis* 334₆ ~ *võndenis*
 Įn. *akmenymis* 135₂, *akmemis* 102₂₁
 ~ *àkmenëmìs*, *àkmèmìs*
 Vt. —
 Š. *dukteris* 187₇ ~ *dò.kteris*

§ 4. *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos vardininkas turi galūnę *-ys* = [es], o priebalsinio kamieno formų baigmuo *-u* ≈ [ou]³ arba *-ie*, pvz.: *Nepalykšiu jumis syratomis, nes ateyšiu wiel pry jufu, yr busy linksmá š y r d y s jufu* 154₄₋₆; <...> *yr teypo werkdamy pry graba ateje, kursay grabas buwa yszkałtas ysz akmenies, tay ira, ysz skałos, yr buwa pryrystas akmu yszwyršzaws* <...> 107₂₃₋₂₆; *D u k t i e* anos Motryškies *ne-natliwos Herodate* 73₁₀₋₁₁.

Lyginamojoje tarmėje abiejų kamienų vienaskaitos vardininko formos sutampa su „Ziwate“ fiksuotomis formomis (*àkès* ~ *akis*, *ròdõu* ~ *ruduõ*). *i* kamieno *-es* kil-dintina iš senovinės lietuvių trumposios **-is*. Tai aiškiai matyti iš balsio *i* paplatėjimo į *ę* (plg. B ū g a 1958, 567–568).

³ Dėl tokios rašmens *u* interpretacijos plačiau žr.: Girdenis, Girdenienė 1997, 12; Vaičiauskas 2001, 120.

Priebalsinio kamieno vienaskaitos vardininko baigmuo *-ō pagal tarmės dėsnius pakito į -ou, o žodis *duktē* turi baigmenį *-ē. Priebalsinių *n* ir *r* kamienų vienaskaitos vardininkas indoeuropiečių kalbose beveik visada buvo be galūnės -s, plg. lie. *akmuō*, lo. *homo* „žmogus“; lie. *duktē*, lo. *soror* „sesuo“. Aptariamojo linksnio forma turi ilguosius -ō, -ē, kurie kildinami iš indoeuropiečių pailgintojo laipsnio *-ōr ar *-ēr, *-ōn ar *-ēn (Kazlauskas 1968, 245–246; dar žr. Ambrazas 1993, 150–151; Mažiulis 1970, 28–29, 34–38; Zinkevičius 1996, 114). Galima būtų manyti, kad tekste turimas žodis *mienu* 6₈ reiškia *mîenō*. Šį faktą remtų tai, kad nekirčiuotas *-ō > -o. Galūnė -o galėjo būti sporadiškai pakeista produktyvesne *ā* kamieno forma. J. Aleksandravičius (1967, 217) taip pat mini tarmėje vartojamą formą *mîena* planetos reikšme; dar plg. Endzelīns 1948, 139.

Senuosiuose raštuose vartojama daugiau žodžių, turinčių priebalsinio kamieno vardininko formantą -uo, pvz.: *geluo* „geluonis“, *atajuo* „atėjūnas“. Ypač senas yra *žmuō*, plg.: pr. *smoy*, go. *guma*, s. lo. *hemōn* (Ambrazas 1993, 150, 152).

Daiktavardžių vienaskaitos šauksmininkas šiaurės žemaičių tarmėje sutampa su vardininku. Tas pats pasakytina ir apie „Ziwato“ vienaskaitos šauksmininką.

§ 5. Vienaskaitos kilmininke *i* kamieno daiktavardžių galūnės esti dvejopos: kirčiuota -ėis arba nekirčiuota -es, o priebalsinio kamieno – galūnės -ėis, -ys = [es], -s, pvz.: *Pyrmiamsfey, idant anay tokey loska duotu, kada aną yfz wyfos fzyrdies sawa, yr yfzwyfos dufies yr fitu sawa miliety galietum* 3_{10–12}; *Merga wyina, kada šyldątes pry ugnys Petra szwęta yfzwida, yfz meyles anam tare <...> 179*_{17–18}; *Dwilekta karuna ira stypre riedima, kuri ira yfz akmenies brąngie, kurę duda Diewas Sunums sawa yr yfzrinktiesyms, kaypo parašita ira Pšalmiefy* 298_{12–14}; *Jezus milawfis tuo ćiefu pry Motinas žiwaty giwena, iki dewintoje mienesys* 24_{7–8}; *Ateje potam tynay Motryfszkie yfz Samaryos wqdenis* 76_{3–4}.

Dabartinėje kretingiškių tarmėje vienaskaitos kilmininko kirčiuota galūnė yra -ėis, o nekirčiuota – -es (*āvėis* ~ *aviēs*, *ōntes* ~ *ántēs* (*ánties?*)). Kirčiuota galūnė -ėis ~ -ies kildintina iš senovinės lietuvių *-ēs⁴ (dar plg. Aleksandravičius 1967, 206), nes jau ir rytų baltų turėjo būti *-ēs. Sudėtingesnis yra nekirčiuotos galūnės -es pirminės formos atstatymas. To priežastis yra nekirčiuotų galūnių trumpėjimas. Kaip rodo visų žemaičių tarmių duomenys ir rašto paminklai (Girdenis 1963, 34), *i* kamieno šakninio kirčiavimo daiktavardžių vienaskaitos kilmininkas yra labai anksti gavęs galūnę -es, tapatingą *ē*-kamienių baritonų galūnei -es < *-ēs. „Ziwato“ analizė rodo, kad *i* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko galūnė -es nėra paskolinta iš *ē* kamieno. Analizuojamame tekste *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko galūnė žymima -es, o ne -ys = [es], nes „Ziwate“ -e ≠ -e. Vadinasi, „Ziwato“ tarmėje

⁴ Būga (1958, 572–573), remdamasis „Ziwate“ fiksuotomis formomis (pvz.: *pry ugnys* 179, *diet ugnys* 310), šią galūnę formaliai kildina iš -ies (*-ēs).

galūnė *-es* < **-ēs* dar skyrėsi nuo galūnės *-es* < **-ēs*, plg.: *meyles* 33₁₂ < **-ēs* „meilės“ ir *ugnys* 90₄ < **-ēs* „ùgnies“ (Girdenis 1993, 6). Taigi ir žodžio *mėnuo* kilmininko forma *mienefys* 24₈ yra ne *ē*, o *i* kamieno. Galūnė *-es* reikėtų kildinti iš senovinės **-ēs*. „Ziwatas“ rodo, jog fleksijos *-es* < **-ēs* yra fonetinis reiškinys (dar plg. Girdenis 1963, 34).

Priebalsinio kamieno vienaskaitos kilmininko galūnė *-eis* (*ròdenēis* ~ rudeniēs) paskolinta iš *i* kamieno oksitoninės paradigmos.

Be minėtos galūnės *-eis*, priebalsinio kamieno daiktavardžiai turi fleksiją *-s* (*vòndēns* ~ vándens). Seniau žemaičių baritoninio kirčiavimo daiktavardžių vienaskaitos kilmininko galūnė turėjo būti *-s*, o oksitoninio – *-es* (ar **-es*). Vėliau visose formose buvo apibendrintas baritonų variantas.

Senoji indoeuropietiškoji priebalsinio kamieno daiktavardžių vienaskaitos kilmininko forma yra *akmenes*, plg. pr. *kermenes* „kūno“, s. sl. *kamene* „akmens“. Tokia forma dar plačiai vartojama kai kuriuose senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose, pvz.: *ákmenes* DP 148₃₇, *liemenes* PK 186₁₃, *wąndenes* DP 271₄₇. M. Mažvydo, B. Vilento, J. Bretkūno, D. Kleino raštuose ši forma vartojama jau sutrumpėjusi (Kazlauskas 1968, 253–255).

Nesutrumpėjusias senovines vienaskaitos kilmininko formas su *-es* turi pietų aukštaičiai, rytų aukštaičiai vilniškiai ir artimesni šių tarmių kaimynai (žr. Rinkauskienė 1999, 65–66; Zinkevičius 1966, 258; 1996, 116). Sutrumpintas formas su išnykusiu *e* prieš *-s* vartoja dalis žemaičių ir vakarų aukštaičių, išskyrus rytų aukštaičių dalį. Kitose tarmėse priebalsinio kamieno kalbamosios formos visai neišlaikytos: jas pakeitė produktyviųjų kamienų galūnės (Zinkevičius 1966, 258).

Priebalsinio kamieno vienaskaitos kilmininko lytis vakarinėje Lietuvos dalyje, reikia manyti, sutrumpėjo prieš XVI amžių (Kazlauskas 1968, 256). „Ziwato“ tarmėje, kaip rodo pavyzdžiai, aptariamoji forma jau buvo sutrumpėjusi.

§ 6. Žemaičiai vietoje *e* turi *i > ę* tam tikrose morfemose nekirčiuotoje žodžio vidurio pozicijoje. Pirmiausiai tai pasakytina apie priebalsinio linksniavimo daiktavardžius, pvz.: vns. gal. *rùdinⁱ* (Tirkšliai), *ròdenⁱ* (Kretingà) (plg. Zinkevičius 1966, 58). Priebalsinio kamieno daiktavardžiai XVIII amžiaus viduryje kretingiškių tarmėje dar tebeturėjo išlaikę „kamiengalius“ *-en-* ir *-er-* (žr. „Ziwato“ paradigmą ir pavyzdžius). Dabartinėje lyginamojoje tarmėje minėti daiktavardžiai netiesioginiuose linksniuose turi *-en-*, *-er-*, pvz.: *àkmenêi*, *pėimenêi*, *dòkterêi*, *sèserêi*. Būga (1961, 203, 369, 411) žemaičių nekirčiuoto *e* virtimą *i > ę* linkęs aiškinti kuršių substrato įtaka. Tokiam aiškinimui prieštarauja „Ziwato“ analizė. Kaip rodo anlizuojamo teksto pavyzdžiai, XVIII amžiaus viduryje šiaurės vakarų žemaičiai nekirčiuojamų pozicijų *e* dar nebuvo išvertę į *ę*. Tas virtimas, matyt, vyko vėliau kartu su galinio *-e* redukcija ir siaurėjimu (plg. Girdenis 2000b, 220, 355–356). Taigi nekirčiuoto *e* siaurėjimas šiaurės žemaičių tarmėje yra grynai fonetinis reiškinys.

§ 7. „Ziwate“ *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos naudininke paraleliai vartojamos galūnės *-ey* = [ei] ir *-yi* = [ei], o priebalsinio kamieno – tik *-yi* = [ei], pvz.: *Pyłotas noriedamas gana padaryti židu pyktybey yr złaftey; lyipie rubu yłgu apwyłkty, idant židay kontentawotumes yfz už dutu anam muku <...> 205₂₋₅; <...> wyinog ne butum yfzgielbiejys, ney yfzwalnynys, yfzgadidams židu złaftyi yr upuray užfydegufey 209₁₆₋₁₈; Pafakikiete dukteryi Syona fzytay tawa Karalus ateyna taw 112₁₈₋₁₉.*

ŠVŽK tarmėje vienaskaitos naudininko forma *-ei* ~ *-ie* nesiskiria nuo „Ziwate“ fiksuotos formos (*klietēi* ~ *klétie*, *ròdenēi* ~ *rùdenie*). Nekyla abejonių, kad tai sena *i* ir priebalsinio kamieno vienaskaitos naudininko galūnė (Būga 1958, 561; Kazlauskas 1968, 142–147; Zinkevičius 1966, 230), išlaikyta žemaičių ir kai kurių pietų rytiečių aukštaičių. Žemaičių vienaskaitos naudininko galūnė *-ei* kildinti iš **-ē*. Kyla klausimas, kaip nekirčiuotoje morfemoje balsis **-ē* išvirto į *-ei*? Aptariamieji baritoninio kirčiavimo daiktavardžiai turėjo turėti **-e* < **-ē*, o oksitonai – *-ei* < **-ē* (plg. Būga 1961, 726). Oksitonų naudininkui virstant baritoniniu, *-ei*, matyt, išliko ir kaip raiškesnė fleksija buvo apibendrinta visose formose. Čia dar minėtina, kad šiaurės vakarų žemaičiai konstrukcijose su prielinksniais kirčiuoja oksitonų galūnes, pvz.: *lākalas padētas šalip šuniē* „<...> šalia šuns“; *tarp pirmai ir antraī adŷnai būvo pakilēs štŷrmas* „tarp pirmos ir antros valandos <...>“ (Kretingà) (Zinkevičius 1966, 414).

Analizuojamame tekste vartojama galūnė *-ey* = [ei] arba [ē] vertintina kaip aukštaitiška lytis.

§ 8. Analizuojamų kamienų daiktavardžių vienaskaitos galininko galūnė yra *-i*, pvz.: *Potam ne dawg atfytekiejufi yr atfybudufi nekaypo nuspakaijufi sŷrdi sawa, dukfiedama yr werkdama tare 176₂₁₋₂₃; Jezufas milawfis tare: kursay terp jufu ira be grieka, tas tegul ant jos met akmēni rasie ant žiemes 122₂₁₋₂₃.*

Kretingiškių ir apskritai šiaurės žemaičių tarmėje vienaskaitos galininko galūnės *-i* redukuota (*klietⁱ* ~ *klētⁱ*, *rò.denⁱ* ~ *rùdenⁱ*). Iš seno sutapo *i* ir priebalsinio kamieno vienaskaitos ir daugiskaitos galininko formos (plg. Zinkevičius 1996, 114). *i* kamieno fleksijos raida buvo tokia: *-i* < *-ī* < **-iñ* < **-i-n*. Priebalsinio kamieno galūnė *-i* < *-ī* < **-iñ* < **-ñ*.

§ 9. Moteriškosios giminės vienaskaitos įnagininko galūnė yra *-y* = [e], o vyriškosios giminės – *-u* = [o], *-mi*, pvz.: *Motina kada kalatyimus yfztoła gyrdieje, dydi sopuli yfz to ant sŷrdy turieje 224₁₅₋₁₆; Yr kaypo Zwayzdes fu žwayzdiems ne tur wyfas ligie szwiefuma terp sawęs, Sawle fu Mienefiu <...> 311₂₂₋₂₃; O atstojys nu anu teyp tolyi, kaypo akmēmi galietum prymesty, pulys tada ant žiemes, yr ant weyda sawa fzwećiawfe pakarney meldies kalbiedamas <...> 158₁₉₋₂₁.*

Lyginamojoje tarmėje vienaskaitos įnagininko galūnės sutampa su „Ziwate“ paliudytomis galūnėmis, t. y. moteriškosios giminės daiktavardžių galūnė yra *-e*, o vyriš-

kosios giminės daiktavardžiai turi *io* kamieno galūnę *-o* (*klīete* ~ *klēte*, *ròdeñò* ~ *rùdeniu*). Vienaskaitos įnagininko galūnė *-e* < **-iān* veikiausiai nėra paskolinta iš kitų kamienų⁵. Patekti ši galūnė iš *iā* kamieno negalėjo, nes, kaip teigia K a z l a u s - k a s (1958, 51–67), *i* linksniavimas su *iā* linksniavimu senovėje daugiau bendrų formų neturėjo. Negalėjo iš *iā* kamieno vienaskaitos įnagininko galūnė patekti į *i* paradigmą ir per *io* kamieną, nes (žr. ten pat) *i* kamieno vyriškosios giminės daiktavardžiai XVI–XVII amžiaus lietuvių kalbos paminkluose dar beveik visada turi galūnę *-imi*.

Formas su *-im(i)* gyviausiai vartoja pietų žemaičiai, iš dalies vakarų aukštaičiai kauniškiai. Turėjo jas ir Prūsų lietuviai. Vakarų ir šiaurės žemaičių plote galūnę *-im(i)* dažniau gauna vyriškosios giminės daiktavardžiai, o moteriškosios giminės daiktavardžiai daug kur turi *iā* ar *ē* kamienų fleksiją (plg. Z i n k e v i č i u s 1966, 230).

„Ziwatas“ nefiksuoja *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininko formų su minėtomis galūnėmis. Tekste randame tik sporadiškai pavartotų priebalsinių formų: *akmemi* 158₁₉, *sefermi* 12₁₅, *wandemi* 184₂₈. B ū g a (1959, 662–663) formas su *-mi* laikė neabejotinai senomis priebalsinio kamieno formomis, kilusiomis iš baltiškujų **vanden-mí*, **akmen-mí* (dar plg. Z i n k e v i č i u s, 1990, 46). Anot G i r d e - n i o (2001, 318), šios formos su *-mi* galėjo būti nusižiūrėtos iš aukštaičių, o žemaičių nelabai aiškus jų galūnės balsis formaliai priderintas prie daugiskaitos, tada dar tikrai turėjusios išlaikytą *-mis*, pvz.: *akiymis* 257₂₂, *raķomis* 75₁, (dar plg. Z i n k e - v i č i u s 1966, 230).

§ 10. Vienaskaitos vietininko galūnės yra šios: *-ie*, *-iey*, *-iey*, *-iej*, pvz.: *Gyrdiedamy tus žodzius Mokityney, wysy parsygāda, weyziedamy wyinas ant antra, nežynoie apey kq tay kałba, nes koźnus ś y r d i e sawa myslyie* 149₂₂₋₂₅; *O kam pyktas mysles myslyjete sz y r d i e j y jufu: źynokiet užpewna, jogiey Sunus źmogaws tur macy ant źiemes atleysty griekus* 65₁₉₋₂₁; *Apey pařtati Pona mufu Jezusa Chrifřtufa, cieřy Oktawiona Ciecoriaws: ne kursay Lentulus řz aliey Zidu źiemiey Heroda Karalaws Uriedniks, Senatuy yr wysay Roday Rima aprařie* VIII₁₉₋₂₁; *Dwaře tad řzwęta yřz Dangaws yřzeje pařt a t i e j arba naturoy bałqde, yr nutupe ant gałwos Jezufa Pona* 54₁₁₋₁₂.

Kretingiškių ir apskritai žemaičių vienaskaitos vietininko galūnė yra *-ie*: (*klīe-tīe* ~ *klētē(je)*, *ākīe* ~ *akē(jè)*); ją linkstama laikyti senai *i* kamieno fleksija (K a z l a u s - k a s 1958, 59; M a ž i u l i s 1970, 250). Aptariamųjų daiktavardžių vienaskaitos vietininko galūnės kilmė ir raida iki šiol nėra aiški. Žemaičiai šiandien turi bendrą *i* ir *ē* kamienų kalbamojo linksnio formą.

Įtikinamiausiai aptariamąjo linksnio kilmę ir raidą aiškina J. K a z l a u s k a s (1968, 51–67). Autorius, remdamasis senųjų lietuvių raštų medžiaga, įrodo, jog *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos forma su *-ie* plačiausiai vartojama XVIII–XIX

⁵ R o s i n a s (1971, 50) taip pat linkęs manyti, kad ši galūnė negalėtų būti paskolinta iš *ē* kamieno.

amžiaus žemaičių tarmės pagrindu rašytuose raštuose⁶. Tai liudija ir analizuojamas tekstas. Be jokios abejonės, vietininkas su *-ie* yra atsiradęs iš ilgesnės formos, kitaip žemaičių **ē* nebūtų išvirtęs į *ie*⁷. Taigi aptariamojo linksnio raidą galima būtų pa-vaizduoti taip: *akie* ← **akēje* < **akējē*. Žemaičiai dėl „paradigmos išlyginimo“ dar prieš XVI amžių numetė ne tik *ę*, bet ir *j*, nes jau Mažvydas vartoja trumpas formas: *Dieno ir naktie tawa meile rodik* Mž 78₅, *Tawa schirdie giwens* Mž 156₁₆ (žr. ten pat). Čia dar derėtų priminti, kad žemaičiai (vietomis ir pakraštiniai aukštaičiai) po ilgojo skiemens joto netaria prieš išnykusį trumpą galūnės balsį, pvz.: *vîes* „vėjas“, *nāus* „naujas“, *lūo* „loja“ (žr. LKA II 25, žeml. 7; LKA III 27, žeml. 11; dar plg. Zinkevičius 1966, 185).

Formos su *-ieju*, *-iey*, *-iej* analizuojamame tekste greičiausiai yra hiperkorekcinės (plg. Subačius 1998, 38).

§ 11. Daugiskaitos vardininko galūnė yra *-is*, pvz.: *Nes jaw regieje akis muna yfzganima tawa, kuri atsiuntey regiety wysam fwietuy* 38₁₇₋₁₈; *Tyi Piemenis buwa nu Betlejos ligiey par mily* 28₄₋₅.

Šiaurės vakarų žemaičių kretingiškių tarmėje aptariamojo linksnio galūnė taip pat yra *-is* (*klîetis* ~ *klétys*, *â.kmenis* ~ *âkminys*). Nepaplatėjęs balsis *i* rodo, jog daugiskaitos vardininko galūnė *-is* kildintina iš **-īs*⁸ (plg. Būga 1958, 569–570). Daugiskaitos vardininko formos fleksija *-is* galėjo būti įsivesta pagal kitų kamienų analogiją. Daiktavardžių (kaip ir apskritai visų vardažodžių) paradigmoje pagrindiniai linksniai paprastai yra du – vardininkas ir galininkas. Daugiskaitos vardininkas greičiausiai buvo sudarytas analogijos būdu pagal daugiskaitos galininko formą: jei dgs. gal. *rõnkàs* : dgs. vard. *rõnkas*, tai dgs. gal. *âkis* : dgs. vard. *x*, iš čia *x* = *â.kis* (plg. Rinkauskienė 1999, 28, 56).

Tarmėje daugiskaitos šauksmininkas sutampa su vardininku. Tas pats pasakytina ir apie „Ziwato“ daugiskaitos šauksmininką.

§ 12. Daugiskaitos kilmininko galūnės yra *-u, -u*, pvz.: *Ach muna milawfis Sunayti, patieka muna, fwiefibe akiu muna, yr muna dyde meyle: kas maņ duos tay, idant už tawi numyrčio* 177₂₄₋₂₆; *Diel to ziday szoka wiel pry akmenu, norieje Pona Jezufa užmufzty* 103₁₀₋₁₁.

Kretingiškių tarmėje daugiskaitos kilmininkas sutampa su „Ziwate“ paliudytomis formomis (*âkũ / âkũn* ~ *akiũ*, *sèserũ / sèserũn* ~ *seserũ*). Daugiskaitos kilmininko

⁶ Tokiam vienaskaitos vietininko formos kilmės ir raidos aiškinimui linkęs pritarti ir Rosinas (2000, 173–183).

⁷ Čia reikėtų priminti, kad žemaičių tarmėje *ē* virsta į *ie* visais atvejais, išskyrus nekirčiuotąjį žodžio galą, pvz.: *tîevs* ~ *tévas*, *gârbîe* ~ *garbē*, bet *pêlķe* ~ *pêlķe* (plg. Kazlauskas 1958, 59; Zinkevičius 1966, 75).

⁸ Daugiskaitos vardininko galūnės *-ys* kilmė ir raida iki šiol kelia diskusijų (plg. Mažiulis 1970, 297–304; Kazlauskas 1968, 198–199; Zinkevičius 1980, 225–226).

galūnė veikiausiai kilusi iš *-uñ. „Ziwato“ tarmėje veikiausiai kirčiuotos galūnės pavyzdžiai dar buvo tariami su nosiniu dvigarsiu, juolab kad ir dabar kai kuriose lyginamosios tarmės vietose kirčiuoti galiniai skiemenys sakomi su -n ar -m (plg. Aleksandravičius 1963, 104; Girdenis 2001, 13).

i-kameniai daiktavardžiai, kurie istoriškai yra buvę priebalsinio kamieno, aptariamajame linksnyje turi galūnę po kietojo priebalsio. Po minkštojo priebalsio galūnė -ų paprastai būna istoriškai *i* kamieno daiktavardžiuose (Girdenis 1963, 29–36). Analizuojamame tekste rasti šie *i* kamieno daiktavardžiai, kurių kilmininko galūnės balsis yra po kietojo priebalsio: *krykcionu* 300₂₃ „krikščionių“, *pagonu* 34₂₆ „pagonių“, *zwieru* 55₆ „žvėrių“. Daugiskaitos kilmininko forma rodo, jog visi minėtieji *i*-kameniai daiktavardžiai yra buvę priebalsinio kamieno (plg. Kazlauskas 1968, 250–251). Neaišku, kurio kamieno yra buvę daugiskaitiniai daiktavardžiai, pvz.: *duru* 258₂₁ „durų“, *smagienu* 205₁₇ „smegenų“. Sinchroniškai jie vertintini tiesiog kaip mišriojo linksniavimo žodžiai apskritai.

Idomu tai, kad „Ziwate“ kartą pavartota žodžio *naktis* daugiskaitos kilmininko forma *naktiu* 55₁ ~ *nàktũ* „naktų“, t. y. galūnės balsis eina po minkštojo priebalsio. Prie minėto daiktavardžio šlyja taip pat ir *awfiu* VIII₂₈ ~ *áušũ* „ausų“. Tą ypatybę iš visų šiaurės žemaičių (išskyrus pačius rytinius) šiuo metu turi tik Kretingos šnekta (plg. Aleksandravičius 1963, 112; Girdenis 2000a, 241).

§ 13. *i* kamieno daugiskaitos naudininko galūnė yra -ims, o priebalsinio – -ims ir -yms = [ems], pvz.: *Su tawi Pony yfzmintys, kuri žyna darbus tawa, yr fu tawi buwa, kad fuwierey swieta yr Dąngu, yr regieje kas ira milefne a k i m s tawa, tu žynay milawfis Pony* 281₃₋₆; *Negieray tay ira imty duna Sunaws, o mefty f z u n i m s* 85₈; *O Piemem y m s ganątems stoda arba bąda apjowe* 28₄.

Kretingiškių tarmėje galūninio kirčiavimo daiktavardžių daugiskaitos naudininko formos galūnė yra -ims (*akîms* ~ *akîms*). Šakninio kirčiavimo daiktavardžiai turi *ē* kamieno galūnę -iems (*klîetiems* ~ *klîetems*), nes lyginamojoje tarmėje (kaip, beje, ir visų šiaurės žemaičių) *i* kamieno daiktavardžiai, turį šaknyje kirtį ir tvirtapradę priegaidę, pereina į *ē* linksniavimą (plg. Girdenis 1963, 33).

Nesutrumpėjusios daugiskaitos naudininko galūnės *-imus, kuri buvo vartojama senuosiuose kalbos paminkluose, neišlaikė nė viena tarmė. Kalbamojo linksnio forma, būdama vienu skiemeniu ilgesnė už kitas paradigmos lytis, patyrė morfologinį trumpėjimą. Galūninio balsio *u* išnykimą lėmė ir tai, kad daugiskaitos naudininko galinis skienuo niekad nebuvo kirčiuojamas.

Senovinėje lietuvių galūnėje *-imus slypi kamiengalis -i- ir galūnė -mus. Pagal lyginamosios tarmės dėsnius baritonų naudininko galūnė *-imus fonetiškai sutrumpėjo į -ims, o oksitonų naudininko fleksija kito morfologiškai *-imùs → -emòs → -ems.

„Ziwate“ konkuruoja priebalsinio kamieno daugiskaitos naudininko galūnės -ims ir -yms = [ems]. Anot Zinkevičiaus (1966, 315), šių galūnių paraleliškas vartojimas

būdingas žemaičiams, ypač tai pasakytina apie Kretingos šnektą. Šį faktą pagrindžia ir analizuojamas tekstas, plg. „Ziwate“ vartojamas dvejopas įvardžių ir įvardžiuotinių būdvardžių formas: *anims* 2₁₉ ir *anyms* 95₂₆; *szwęćiefims* 326₅ ir *kaltiefyms* 306_{11–12}.

Dabartinėje lyginamojoje tarmėje, kaip buvo rašyta, vyksta *i* ir *ē* kamienų mišimas: *i* kamieno šakninio kirčiavimo daiktavardžiai daugiskaitos paradigmoje gauna *ē*-kamienės galūnes. „Ziwato“ analizė rodo, jog XVIII a. viduryje šiaurės žemaičių kretingiškių tarmėje šių kamienų mišimo dar nebuvo. *i* kamieno baritonams pereiti į *ē* kamieną lemiamą postūmį davė vienaskaitos kilmininko raida (plg. Girde n i s 1963, 34; R o s i n a s 1971, 51). Vadinasi, „Ziwato“ laikais to mišimo ir negalėjo būti, nes dar skyrėsi *i* ir *ē* kamieno daiktavardžių vienaskaitos kilmininko formos.

§ 14. Daugiskaitos galininko galūnė yra *-is*, pvz.: *O kada Panna szwęćiawfe Elzbietay padawe waykieli, waykielis akis kreype ant szwęćiawfes Pannos, nes anos žiwaty Diawa pažyna* 21_{11–13}; *Yfzgyrdy tay židay, ieme a k m e n i s, yr supiki norieje ij užmufzty* 102_{12–13}.

Kretingiškių tarmės daugiskaitos galininko forma sutampa su „Ziwate“ vartojamomis formomis (*klīetis* ~ *klētis*, *sē.seris* ~ *sēseris*). Tarmėje nepaplatėjęs galūnės balsis *i* rodo, kad *i* kamieno daiktavardžių daugiskaitos galininko galūnė *-is* kildintina iš senovinės lietuvių **-īs* (plg. B ū g a 1958, 567; G r i n a v e c k i s 1973, 189). Priebalsinio linksniavimo galūnė *-is* yra kilusi iš **-ins* < **-ns* (plg. K a z l a u s k a s 1968, 247).

Dėl stipraus *ē* ir *i* kamienų mišimo (žr. Girde n i s 1963, 29–36; R i n k a u s k i e n ė 1999, 57–61; R o s i n a s 1971, 49–54) nekirčiuotoje daugiskaitos galininko galūnėje retkarčiais pavartojama *-es*, pvz.: *klīetēs* ~ *klētes* (plg. A l e k s a n d r a v i č i u s 1967, 209). Turint tai galvoje, verta paminėti kartą „Ziwate“ rastą daugiskaitos galininko formą su *-es*, pvz.: <...> *nes wyfias miłafstes jawnistes apleydaw, neturiu tos wales, idant stona Moteristes pryimćio* <...> 10_{3–4}. „Ziwatas“ fiksuoja dar nesusiaurėjusį balsį *e*.

Be abejo, atsitiktinė korektūros klaida yra vieną kartą pasitaikiusi daugiskaitos galininko forma su galūne *-ies*, būtent, *O pyrmesney, kuryi ij fergieje, nes tyi, kaypo Szwętas Jonas dewiniolekamy Kapituly rafza, rubus jo nuwylkty, y kietures d a l i e s padalyie* <...> 227_{24–26}.

§ 15. Daugiskaitos įnagininko galūnė yra *-ymis* = [emis], priebalsinio kamieno daiktavardžiai, be minėtos galūnės, dar turi ir *-mis*, pvz.: *Ponas Jezufas yfzwyłktas yfz rubu be miłasyrdistes, yr stowieje nuwgas pry stułpa po a k y m i s wyfa swieta giedingay* 200_{11–12}; *Imkiete tą gieray, yr mądrej saw apsyeykiete, idant nu jufu ne yszeytum, kaypo padare kada kuleys arba a k m e n y m i s užmufzty noriejote* 134–135_{28–3}; *Untra karta norieje a k m e m i s užmufzty Jezufa Pona* 102₂₁.

Lyginamojoje tarmėje galūninio kirčiavimo daiktavardžių daugiskaitos įnagininko galūnė yra *-ems*, o šakninio kirčiavimo daiktavardžiai (plg. § 13, § 14) turi *ē*-kamienę fleksiją *-iems* (*āusēms* ~ *ausim(i)s*, *klīetiems* ~ *klētēms*). Pirminis daugiskaitos

įnagininko formantas buvo sudėtas iš kamiengalio *-i-* ir galūnės **-mīs*. Tarmėje daugiskaitos įnagininkas, būdamas vienu skiemeniu ilgesnis už kitas paradigmos formas, patyrė morfologinį trumpėjimą. Bet ir dabar nesutrumpėjusią fleksiją *-imis* fakultatyviai pavartoja nemaža dalis žemaičių (pvz., Kretingà, Kalnàlis, Kuliaĩ, Luõkė, Laũkuva) (Zinkevičius 1966, 233; Aleksandravičius 1963, 113); plg. dar: *wé.in^(a) | aš_bijúojâu | nàktimìs w^oá·kšĉúot^(e) | b^oã·isê· | bejúojâu | bá.i.di·klũ·m\ | tõn\ | ėš\ tũo iżgre·bê· | kė.tə | umpėłs⁽ⁱ⁾ | trīmìs | vó·ndinimìs* // Plateliai; *er_akimìs\ gærã· m^oá.ta | e_žmũogu\ kũožna paži·st* // Plungė; *ižgrė·žė | tat_mė.dė· vìnimìs | bõ.u^(a)· prikãlt^s\ | tuos_grĩndis* // *da'bã· | dėktė\ rú·pen^s sũ_žmuonim^s* // Veiviržėnai⁹. Tai gi, be anksčiau minėtos formos, kretingiškliai vartoja daugiskaitos įnagininko lytį ir su *-im(i)s* (*áusimìs, áusĩms, áusĩms* ~ *ausim(i)s*). Tokią aptariamo linksnio formą turi ir šiaurės žemaičiai telšiškiai, pvz.: *o_mõn· | t^ookēm svekãm žmũogũu | sũr_duntimìs | e_su_kúojĩems | negã* // *pė·rmò | štũ.lpùs | pota(m)_mã.i.sũs\ tus | su_àkminimìs* // Seda (plg. Girdenis 1963, 29–36; 1996, 144; Rosinas 1971, 49–54) – gal pastaroji daugiskaitos įnagininko forma yra išlaikiusi balsių asimiliacijos pėdsaką¹⁰. Vėlyvą galūnės balsio *i* iškritimą rodo ir vidurinė priegaidė, pastebėta Tirkšlių šnektoje, pvz.: *àkĩms* (ret. *àkĩms*) „akimis“, *žùvĩms* (ret. *žùvĩms*) „žuvimis“ (plg. Girdenis 1996, 25, 144).

Iš to, kas pasakyta, aišku, kad dabartinėje lyginamojoje tarmėje vartojamos dvejopos daugiskaitos įnagininko lytys – su išlaikytu galūnės balsiu ir sutrumpėjusios; pastarosios tarmėje dažnesnės. Nesutrumpėjusią galūnę labiau linkę vartoti senyvo amžiaus žmonės.

„Ziwate“ kartą pavartota daugiskaitos įnagininko forma su *-iemis*, be abejo, yra *ē*-kamenė su išlaikytu galūnės balsiu, pvz.: <...> *nes aną Diewas numilieje dydy garby, awkfztu cnatu, yr wyfomis g a d n a s t i e m i s* 9₂₃₋₂₄; *-mis* yra sena priebalsinio kamieno galūnė (plg. § 9).

§ 16. Daugiskaitos vietininko galūnės yra šios: *-yfu, -iefy*, pvz.: *Potam ak yfu ju yfznika yr nu eje pry Tiewu Szwėtuju, tynay fu anays giwena iki to ćiefa pakoley žiėngie y Dąngu 272*₁₂₋₁₄; *O kada užwiere knigas kalbieje: Tafay rafztas yfypylde śiėdiena a w f y f u j u f u ; k a y p o f a k i d a m a s , a f z e f m i t a s , a p e y k u r i t a s r a f z t a s k a l b a* 59₁₀₋₁₂. Vietininko formą su *-yfu* turi ir vienas priebalsinio kamieno daiktavardis, būtent, *Erzkiećiey parsmega až iki smagienu pėkiy, o tris f m a g i e n y f u p a l y k a* 332₁₃₋₁₄. Vietininkas su *ē* kamieno galūne *-iefy* = [*iefę*] pavartotas tik trejetą kartų, pvz.: <...> *ale wyfa nudiey padieje bagotiftiefy, g a d n a s t i e f y , p ł a ć i o f y M a i ę t n a s t i e f y , w y g a d o f y f a w a , y r n e t e y f i b i e f y , p o m s t o f y* 312₁₋₃; <...> *kokiofy n ę d z n a s t i e s y i r a d u ś i e m u n a , d i e ł m u k u m u n a m i l a w f e S u n a w s* 235₂₁₋₂₂.

⁹ Pavyzdžiai paimti iš A. Girdenio sukaupytų tarminių tekstų.

¹⁰ Apie balsių asimiliaciją apskritai žemaičių tarmėse žr. Grinaveckis 1973, 177–184, o plačiau apie tai šiaurės žemaičių tirkšliškų šnektoje žr. Girdenis 1962b, 141–150; 2000a, 16–28.

Nesutrumpėjusias daugiskaitos vietininko formas turi tik kai kurie kretingiškiei ir pajūriškiai, o Kretingos šnektoje aptariamojo linksnio galūnė yra *-ies ~ -ėse* (plg. Aleksandravičius 1963, 111, 114; Girdenis 2000b, 17). Vyriskosios giminės daiktavardžiai gali turėti ir *o* kamieno galūnę *-u's (àkĩes(è) ~ akèsè, ròdèñũ's(è) ~ rudeniũs(è)*. Daugiskaitos vietininko galūnė yra paskolinta iš *ē* kamieno pagal vienskaitos vietininko analogiją (plg. Girdenis 2000a, 31). Nesutrumpėjusias kalbamąsias formas išlaikė ir kai kurios šiaurės žemaičių telšiškių šnektos (plg. Girdenis 2000a, 30–35; Rosinas 1971, 53; Girdenis, Rosinas 1976, 191). Vadinausi, Kretingos šnektoje dėl „paradigmos išlyginimo“ galūnės *-ę* yra nukritęs visai neseniai.

Senujų raštų duomenys rodo (žr. Rosinas 2000, 178; Zinkevičius 1966, 237; 1982, 27–29), kad seniausios daugiskaitos lokatyvo formos buvo vartojamos su *-su*. Šiandieniniai tarmių duomenys¹¹ irgi nekelia abejonių, kad daugiskaitos lokatyvo forma su *-su* yra archajiškiausia, paveldėta iš indoeuropiečių prokalbės.

Kaip rodo analizuojamo teksto pavyzdžiai, *i* ir priebalsinio kamieno daiktavardžiai XVIII amžiaus viduryje kretingiškių tarmėje dar tebeturėjo seniausias daugiskaitos vietininko formas su galūne *-su*. Kitų kamienų daiktavardžiai turi jau naujai įsigalėjusias formas (plg. dar Vaičiakauskytė 2001, 126).

Porą kartų pavartota daugiskaitos vietininko forma su *-yfy*, pvz.: *Ponas Jezusas milawfis, idant anus patiešitum, kaypo but ne turiejys ant sawimi ronos nie wyinos, tokiuw a kyfy iu stojos 251₅₋₇; <...> jog tay ira su užmokieimu a ki yfy jo, norint yfzmo-telus fmulkius su pjawstity dutumeys 331₁₅₋₁₇*. Ši galūnė yra antrinės kilmės. Matyt, vėliau galūnėje *-ęšø* vietoj labai reto *-ø* galėjo rasti dažnesnis *-ę*, t. y. *àkèsø → àkèsè*.

§ 17. „Ziwate“ *i* ir priebalsinio kamieno dviskaita (beje, kaip ir kitų kamienų) nėra dažna, nors dviskaitos formas šiaurės žemaičiai kretingiškiei vartoja palyginti gausiai (plg. Zinkevičius 1966, 205). Pavyko rasti tris sakinius su vardininku ir po vieną kartą pavartotą dviskaitos galininką ir įnagininką. Nepasitaikė dviskaitos kilmininko ir naudininko vartojimo atvejų. Taigi dviskaitos paradigma atrodo taip:

V. *do akmeniu 213₁₀, aby fefery 105₂₂₋₂₃ ~ dò à.kmeñò, àbè sé.serè*

G. *dwy źuwy 81₃ ~ dwè źòvè*

Įn. *dwym kartym 205₁₆ ~ dvēm kártēm*

§ 18. Moteriškosios giminės daiktavardžių dviskaitos vardininko ir galininko galūnė yra *-y = [ę]*, o vyriskosios giminės daiktavardžiai turi *jo* kamieno galūnę *-u*, pvz.: *<...> o tynay teypag buwa du dydziu a k m e n i u arba kulu, wyinas rawdonas qntras bałtas 213₁₀₋₁₁; Teypag y skruwftus weyda užgawa pėkis kartus, tada du d a n ċ i u yfzpule 332₂₃₋₂₄; <...> kuri buwa patepufy Pona Jezufa mařty brągy, yr szłuściufi kojės jo pławkays fawa, kurio gayliedamos a by f e f e r y fiunte pry Pona Jezufa už Jordana <...> 105₂₁₋₂₃;*

¹¹ Inesyvas su *-su* vartojamas iš esmės ne tik vakarų aukštaičių ir žemaičių raštuose, bet ir dabartinių rytų aukštaičių (vilniškių ir pakraštinių uteniškių) šnektose (žr. Rinkauskienė 1999, 55; plg. Rosinas 2000, 178; Zinkevičius 1966, 237).

Ira čionay wyinas waykielis, kursay tur pišketa dunas bakanelu yr d wy ž u w y <...>
81₁₋₃.

Šiaurės vakarų žemaičių kretingiškių tarmėje dviskaitos vardininko ir galininko galūnės sutampa su „Ziwato“ tarmės (*dò á.kmēņò ~ dù ākmeniu, dvè žòvè ~ dvi žuvi*). Moteriškosios giminės daiktavardžių dviskaitos vardininko ir galininko fleksija *-ę ~ -i* sutampa su *ā* kamieno formomis. Taigi minėtoji galūnė kildintina iš senovinės lietuvių **-ē*. Vyriškosios giminės aptariamųjų daiktavardžių dviskaitos vardininko ir galininko galūnė *-o* paskolinta iš *o* kamieno, t. y. sutrumpėjusi iš **-ō* (dar žr. *Vaičiauskaitė* 2001, 126). Priebalsinio kamieno dviskaitos vardininko ir galininko reliktu laikytina Pāgramančio šnektos forma *dū šunì* (*Zinkevičius* 1966, 240).

§ 19. Moteriškosios giminės daiktavardžių (vyriškosios giminės nepasitaikė) dviskaitos įnagininko galūnė yra *-ym = [em]*, pvz.: *<...> spawzdamy jem ant Gałwos Szwętos fu d w y m k a r t y m, teyp dydeley, jog anu Erfzkiečiu digley, y smega y ano Szwęta Gałwa <...>* 205₁₅₋₁₇.

Kretingiškių tarmėje dviskaitos įnagininko galūnė taip pat yra *-em (dvēm àvēm ~ dviēm aviēm)* ir nesiskiria nuo „Ziwato“ tarmės. Kalbamųjų daiktavardžių dviskaitos įnagininko (ir naudininko) formos sutampa su *ā* kamieno daiktavardžių atitinkamomis formomis. Taigi aptariamąsios dviskaitos lytys sudarytos iš vardininko bei galininko formos + naudininko ir įnagininko charakteristika *-m* (plg. *Aleksandravičius* 1967, 239; *Girdenis* 1962a, 215; *Kazlauskas* 1968, 128; *Zinkevičius* 1966, 206).

§ 20. Palyginus „Ziwato“ tarmės ir dabartinės kretingiškių tarmės *i* ir priebalsinio kamieno daiktavardžių kaitymo paradigmas, galima daryti tokias apibendrinamąsias išvadas.

1. XVIII amžiaus viduryje kretingiškių tarmėje priebalsinio kamieno daiktavardžiai dar tebeturėjo išlaikę „kamiengalius“ *-en-* ir *-er-*, pvz.: *wāndeni* 91₆, *dukteryi* 112₁₈.

2. „Ziwato“ tarmė dar fiksuoja priebalsinio kamieno daiktavardžių archajiškas vienaskaitos ir daugiskaitos įnagininko formas, pvz.: *akmemi* 158₁₉, *sefermi* 12₁₅, *wāndemi* 184₂₈; *akmemis* 102₂₁, *sefermis* 254₁₈.

3. XVIII amžiaus viduryje daugiskaitos naudininko formoje jau vyko galūnių *-ims* ir *-yms = [ems]* konkurencija. Šių galūnių paraleliškas vartojimas būdingas ir dabartinei Kretingos šnektai.

4. „Ziwatas“ fiksuoja nesutrumpėjusias daugiskaitos įnagininko formas su *-imis*. Dabartinėje kretingiškių tarmėje vartojamos dvejopos lytys – sutrumpėjusios ir su išlaikytu galūnės balsiu. Pastarąją galūnę fakultatyviai pavartoja senyvo amžiaus žmonės.

5. *i*-kamieniai daiktavardžiai „Ziwato“ tarmėje tebeturėjo seniausią daugiskaitos vietininko formą su galūne *-su*.

6. Neaišku, kurio kamieno yra buvę daugiskaitiniai daiktavardžiai, pvz.: *duru* 258₂₁ „durų“, *smagienu* 205₁₇ „smegenų“ – sinchroniškai jie vertintini tiesiog kaip mišriojo linksniavimo žodžiai apskritai.

i AND CONSONANT STEM NOUNS IN THE 1759 EDITION OF „ZIWATAS“ AND THEIR EVOLUTION

Summary

The following general conclusions can be made after a comparison of the declensions of *i*-stem nouns and consonant stem nouns in the „Ziwatas“ dialect with the modern dialect of Kretinga. In the middle of the 18th century consonant stem nouns had still retained *-en-* and *-er-* endings, e.g. *wąndeni* 91₆, *dukteryi* 112₁₈. Archaic singular and plural forms of the instrumental case of consonant stem nouns were found in the dialect of „Ziwatas“, e.g. *akmemi* 158₁₉, *sefermi* 12₁₅, *wandemi* 184₂₈; *akmemis* 102₂₁, *sefermis* 254₁₈. The endings *-ims* and *-yms* = [ɛms] compete in the dative plural already in the middle of 18th century. Parallel use of these endings is characteristic of the modern speech of Kretinga as well. The edition of „Ziwatas“ records no shortened plural forms of instrumental case with *-imis*. Two kinds of grammatical forms – shortened and with retention of the vowel in the ending – are used in the modern dialect of Kretinga. Older people use the aforementioned ending optionally. *i*-stem nouns in the dialect of „Ziwatas“ still had the oldest plural form of the locative case with the ending *-su*.

LITERATŪRA

- Aleksandravičius J., 1963, Kretingos tarmės daiktavardžio kaitybos ypatybės ir galūnių raida, – Kalbotyra, IX, 101–117.
- Aleksandravičius J., 1967, Kretingos tarmė: Disertacija, Vilnius.
- Ambrazas S., 1993, Daiktavardžių darybos raida, Vilnius.
- Bazinys R., 1995, 1759 metų „Ziwato“ veiksmažodis ir jo formos: Bakalauro darbas. Vilnius.
- Būga K., 1958, Rinktiniai raštai, I, Vilnius.
- Būga K., 1959, Rinktiniai raštai, II, Vilnius.
- Būga K., 1961, Rinktiniai raštai, III, Vilnius.
- Endzelynas J., 1955, Baltų kalbų garsai ir formos, Vilnius.
- Endzelīns J., 1948, Baltu valodu skaņas un formas, Rīga.
- Girdenis A., 1962a, Tirkšlių tarmės morfologija ir žodžių daryba. (Rankraštis).
- Girdenis A., 1962b, Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje, – Kalbotyra, IV, 141–150.
- Girdenis A., 1963, *i*-kameniai Tirkšlių tarmės daiktavardžiai ir jų raida, – Kalbotyra, VI, 29–36.
- Girdenis A., 1972, Baltiškųjų **tj*, **dj* refleksai 1759 m. „Žyvate“, – Baltistica, VIII (2), 173–191.
- Girdenis A., A. Rosinas, 1977, Lietuvių kalbos daiktavardžių linksniavimo tipų hierarchija ir pagrindinės jos kitimo tendencijos (bendrines kalbos ir žemaičių tarmės duomenimis), – Baltistica, XIII (2), 338–348.
- Girdenis A., 1980, Dėl vieno prielinksnio formos XVIII a. šiaurės žemaičių kretingiškių tarmėje, – Baltistica, XVI (2), 111–116.
- Girdenis A., 1984, Dėl vienos šiaurės vakarų žemaičių „kuršiškos“ ypatybės, – Baltistica, XX (1), 69.
- Girdenis A., 1994, Žemaičių savarankiškos raidos pradžia. – Baltistica, XXVIII (2), 5–20.
- Girdenis A., 1996, Taip šneka tirkšliškiai, Vilnius.
- Girdenis A., D. Girdenienė, 1997, 1759 metų „Ziwato“ indeksas, Vilnius.
- Girdenis A., P. Skirmantas, 1998, 1759 metų „Ziwatas“. (Faksimilinis leidinys), Vilnius.
- Girdenis A., 2000a, Kalbotyros darbai, I, Vilnius.
- Girdenis A., 2000b, Kalbotyros darbai, II, Vilnius.
- Girdenis A., 2001, Kalbotyros darbai, III, Vilnius.

- Grinaveckis V., 1973, Žemaičių tarmių istorija, Vilnius.
- Kazlauskas J., 1958, Lietuvių kalbos *i*-kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininko ir vietininko formų kilmės klausimu, – Kalbotyra, I, 51–67.
- Kazlauskas J., 1968, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, Vilnius.
- Mažiulis V., 1970, Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai, Vilnius.
- Rinkauskienė R., 1999, Rytų aukštaičių uteniškių vardažodis: dabartinė padėtis ir istorinė raida: Disertacija, Vilnius.
- Rosinas A., 1971, Šaukėnų šnektos *įā, ē* ir *i* kamieno daiktavardžiai, – Kalbotyra, XXVIII (1), 49–54.
- Rosinas A., 2000, Inesyvo ir adesyvo kilmės ir raidos klausimu, – Baltistica, XXXIV (2), 173–183.
- Subačius G., 1998, Žemaičių bendrinės kalbos idėjos: XIX amžiaus pradžia, Vilnius.
- Šiliauskaitė R., 1991, 1759 metų „Ziwato“ daiktavardžių linksniavimo sistema: Diplominis darbas, Vilnius.
- Vaičiakauskytė S., 2001, 1759 „Ziwato“ *o, įo, ijo* kamienų daiktavardžiai ir jų raida, – Kalbotyra, L (1), 119–133.
- Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1978, Lietuvių kalbos dialektologija, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1980, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, I, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1982, Lietuvių kalbos postpoziciniai vietininkai, – Baltistica, XVIII (1), 21–38.
- Zinkevičius Z., 1996, Lietuvių kalbos istorija, Vilnius.